

Harf İnkılâbı'nın Isparta'da Uygulanması

Hasan BABACAN*

ÖZET

Cumhuriyet'in ilanından sonra alfabe değişikliği değişik zamanlarda gündeme gelmiş fakat yaşanan bazı iç ve dış siyasi olaylar sebebiyle gündemden düşmüştü. Ancak bu süre içerisinde aydınlar arasında konu hakkında önemli tartışmalar yaşanıyordu.

1924'te başlayan tartışmaların ardından Mustafa Kemal, sonunda uygun zamanın gelmiş olduğu düşüncesiyle Latin alfabesine geçiş için hazırlıklara başlanması direktifini verdi. Nihayet, başbakanlığın 29 Mayıs 1928 tarihli emri üzerine Maarif Vekâleti haziran ayı içinde Latin harflerine geçiş için bir dil encümeni kurdu ve komisyon 26 Haziran 1928'de çalışmalara başladı. Sonunda 1 Kasım 1928 tarihinde Türk Harflerinin Kabul ve Tatbiki Hakkında Kanun yasalaşmış oldu.

Harf değişikliğinin yasalaşmasının ardından başta öğretmenler ve devlet memurları olmak üzere, yeni harflerin öğretilmesi hususunda genel bir kampanya başlatıldı. Bu çerçevede, illerde de memurlara ve halka yönelik kurslar açılmaya başlandı.

Çalışmamızda, arşiv kaynakları ve yerel gazete ve kişisel arşivlerden istifade etmek suretiyle Isparta'da harf inkılâbının uygulanma süreci ele alınacaktır. Millet mekteplerinin açılması, öğrencilerin ve halkın ilgisi, gösterilen tepkiler aktarılmaya çalışılacaktır. Halkı bu kurslara çekmek için yapılan propagandalar, yazılan köşe yazıları ve yapılan konuşmalara yer verilecektir.

Anahtar Kelimeler: *Harf İnkılabı, Millek Mektepleri, Isparta, Milli Eğitim Bakanlığı*

Application of Letter Transition of 1928 in Isparta

ABSTRACT

After the declaration of Republic, the alphabet change had been put forward several times, but it was left behind because of several internal and external politic events. However, during this period, important discussions were being experienced about the subject among the intellectuals.

After the discussions which started in 1924, thinking the right time came, Atatürk ordered to start preparations for the Latin Alphabet eventually, with the order of prime ministry dated 29th May 1928, ministry of education constituted a commissions for transition to Latin alphabet in June. The commissions started working on 26th June 1928. Finally, on 1st November 1928 the acceptance and application of Turkish alphabet was enacted.

After the enactment of alphabet change, a general campaign was started to teach the new alphabet mainly to teachers and officials. For this aim courses were opened for the officials and public in cities.

In our study. The application process of alphabet revolution in Isparta will be taken in hand through archive sources, local newspapers and personal archives opening of public

* Yrd. Doç. Dr., Afyon Kocatepe Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi, Afyonkarahisar.
babacan@aku.edu.tr

schools, the interest shown by the students and public and the reactions will be put forward. The propagandas in order to attract the public to courses, articles and speeches will be shown here.

Key words: Alphabet revolution, Public schools, Isparta, Ministry of Education

Giriş

Yazı ve dil, insanların dolayısıyla milletlerin kendi duygu ve düşüncelerini aktarmak için keşfettikleri bir yöntemdir. Alfabe de dillerini ve kullandıkları sesleri ifade ettikleri işaretlerdir. Dolayısıyla dili ve yazısı olan milletler, dillerine ve yazılarına mahsus alfabeleri de icat etmişlerdir. Bu bakımdan Türkler, yazılarında ilk olarak Göktürk ve Uygur Alfabelerini kullanmışlardır. İslamiyet'in kabulünden sonra da Arap alfabesini kullanmaya başladılar. Yaşanılan coğrafyaların etkisiyle komşu oldukları milletlerden aldıkları kelimeler dolayısıyla, örneğin Farsça'dan gelen kelimelerin yazımı için Arap alfabesinde olmayan “p,ç,j” gibi harfleri de ilave ederek 32 harfli bir alfabe kullanılmaya başlanmış, Osmanlı döneminde Osmanlıca da denilen bir yazı ortaya çıkmıştı.

Arap alfabesinin de aslında Türk dilinin ses düzenine uygun olmadığı bir geçektir. Bu nedenle Türkçe'nin yazılması konusu uzun zamandır sorgulanıyordu. Bu konudaki bilimsel yöntemlerle yapılan çalışma ve uyarılar ilk olarak XVII. yüzyılda Katip Çelebi'den gelmişti. Buna daha sonra 1851 yılında Ahmet Cevdet Paşa'nın katıldığını görüyoruz. Ancak bu dönemde yapılan tartışmalar Arap alfabesi kalmak suretiyle yeni düzenlemeler yapılması üzerinde devam ediyordu.

Arap alfabesinin ıslahatından vazgeçilip bunun yerine Latin alfabesinin benimsenmesi tartışmaları 1860'tan itibaren başlamıştı. Bu konuyu ilk olarak ortaya atan Azerbaycanlı aydın, Ahuntzade Mirza Fethali'dir. Mirza Fethali, 1863 yılında Türkiye'ye gelerek Cemiyet-i İlmiye-i Osmaniye'ye Latin alfabesinin kullanılması yönünde bir öneri sunmuştur. Bundan sonra Şinasi, Namık Kemal, Ali Suavi gibi aydınlarımız da harf meselesiyle ilgilenmişlerdi. 1869'da *Terakki* gazetesinde Arap harfleri değiştirilmedikçe ilerleme imkanının bulunmayacağı yönünde bir yazı dizisi yayımlanmıştır. 1895'te de *İkdam* gazetesi de yazı tartışmalarına katılarak Arap alfabesinde ıslahat yapmanın boşa gayretler olduğunu, alfabe değiştirmekten başka çare kalmadığı görüşünü savunmuştur.

İkinci Meşrutiyet döneminde ise yazı tartışmaları daha da artarak devam etmiştir. Bu dönemde tartışmaya katılan aydınlar, Arap alfabesinde ve yazımında bazı değişiklikler yapmak suretiyle sorunların giderilebileceğini savunuyorlardı. Abdullah Cevdet, Hüseyin Cahit ve Celal Nuri gibi bazı aydınlar da Arap alfabesinin ıslahıyla bir yere varılamayacağı, onun yerine Latin alfabesinin kabul edilmesinin gerektiğini savunuyorlardı.

Osmanlı Devleti döneminde, harf meselesine çözüm bulma çalışan bir takım kurumlar da ortaya çıkmıştı. Örneğin; Maarif Nezareti, 1909'da “İmla Komisyonu” isminde bir kurul oluşturdu. Recaizâde Mahmut Ekrem, 1911'de “İslah-ı Huruf

Cemiyeti”ni, Gazi Ahmet Muhtar Paşa’nın başkanlığını yaptığı, 1912’de kurulan “İslah-ı Huruf Encümeni” bu kuruluşlardandı¹.

Osmanlı ordusunda 1916’dan itibaren “ordu elifbası”, “Enverî yazısı” adlarında bir yazı kullanılmaya başlandı. Bu yazı çeşidinde harflerin ayrı yazılması esası vardı. Sessiz harflerin arasına sesli harf konuluyordu. Bu yazı çeşidi ancak Birinci Dünya Savaşı sonuna kadar kullanılabilirdi. Savaşın sonunda bu uygulamadan vazgeçildi.

Latin alfabesinin zamanla bazı Müslüman ve Türk toplulukları tarafından kabulü de Türkiye’deki Latin harfleri tartışmasını hızlandırdı. Örneğin; Arnavutlar 1869’dan itibaren Latin alfabesini kullanmaya başlamışlardı. Türk dünyasında ise Latin alfabesini ilk kabul eden topluluk Yakut’lar olmuştu. Yakut Türkleri Latin alfabesini 1918’de kabul ettiler. 1922 yılında Azerbaycan Türkleri Latin alfabesini kullanmaya başladılar. 1926’da düzenlenen “Bakü Türkoloji Kongresi”nden sonra Sovyet yönetimindeki Türkler arasında Latin alfabesinin kullanımı daha da arttı. Bunun üzerine Sovyet Hükümeti 1927’de “Yeni Türk Alfabeti Merkez Komitesi”ni oluşturdu. Bundan sonra, bazı gazete ve dergiler bir kısım sütunlarını Latin alfabesi ile çıkarırken bazıları da tamamen Latin alfabesi ile yayımlanmaya başlamıştı².

Yeni Türkiye’de harf meselesinin en şiddetli tartışıldığı dönem, 1926 yılıdır. Türk eğitim sisteminin sorunlarını incelemek için Türkiye’ye gelen Dr. Künhe’den bir rapor hazırlaması istenmişti. Harf inkılabından önce aslında Türkiye’de Arap harfleriyle okuma yazma bilenlerin sayısı %6’yı geçmiyordu. Dr. Künhe, 1926’da Türk eğitimi için hazırladığı raporunda, bu sorunun kökten çözümü için Latin alfabesine geçilmesi yönünde bir değişiklik önermişti³. Bundan sonra pek çok yazar ve aydın bu tartışmalara katıldı.

Bu tartışmaları bir süre sadece izlemeyi tercih eden Mustafa Kemal, nihayet uygun zamanın gelmiş olduğuna hükmederek Latin alfabesine geçmek için gerekli direktifleri verdi. Başbakanlığın 29 Mayıs 1928 tarihli emri üzerine Maarif Vekaleti Haziran ayı içinde, “Latin Harflerinin Lisanımızda Suret ve İmkan-ı Tatbiki”ni incelemek üzere bir Dil Encümeni kurdu. Mustafa Kemal’in başkanlığını yaptığı komisyon 26 Haziran 1928’de çalışmalarına başladı. Yaklaşık bir aylık bir çalışmanın ardından 41 sayfalık “Elifba Raporu” hazırlandı. Bu raporun ilanından sonra 8 Ağustos 1928 tarihinde Mustafa Kemal Paşa’nın yeni Türk harflerini tanıttığı Sarayburnu konuşması gerçekleşti. Bu konuşmadan artık alfabe değişikliğinin yapılacağı kesinleşmiş olduğu anlaşılıyordu. Ancak TBMM’nin tatilde olması sebebiyle meclisin açılmasını beklemek gerekiyordu. Meclisin açılması üzerine, harf değişikliği için hazırlanan teklif, 1 Kasım 1928’de “Türk Harflerinin Kabul ve Tatbiki Hakkında Kanun” adıyla kanunlaşmış oldu⁴.

A-İsparta’da Yeni Harflerin Tanıtımı ve Öğretilmesi İçin Yapılan Faaliyetler

Yeni Türk alfabesi 1 Kasım 1928’de resmen kabul edilmesine rağmen, yukarıda değindiğimiz gibi, Mustafa Kemal’in Sarayburnu konuşmasının ardından yeni harflerin

¹ Sadık Sarısan, “Taşrada Harf İnkılabının Uygulanışı (Afyonkarahisar Örneği)”, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: VIII, Sayı: 3, Aralık 2006, s. 95-96.

² Bilal N. Şimşir, *Türk Yazı Devrimi*, TTK. Yay., Ankara, 1992, s. 98; S. Sarısan, Aynı makale, s. 96-97.

³ İlhan Tekeli, “Osmanlı İmparatorluğu’ndan Günümüze Eğitim Kurumlarının Gelişimi”, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, Cilt: 3, s. 661.

⁴ Düstur X (Üçüncü Tertip), s. 3-4; S. Sarısan, Aynı makale, s. 102.

bütün yurtta tanıtımı ve bunların öğretilmesine yönelik kursların derhal açılmaya başlamıştı.

Eylül ayından itibaren Isparta merkez ve ilçelerinde yeni harflerin öğretilmesine yönelik resmi ve özel kursların açılmaya başlandığı tespit edilmektedir. Tespitlerimizde bize yardımcı olan en önemli kaynak, Nisan 1923'te yayım hayatına başlayan ve her Çarşamba günü haftalık olarak yayımlanan *Isparta* gazetesinin yayınları yardımcı olmaktadır.

Isparta gazetesinin 12 Eylül 1928 tarihli nüshasında yayımlanan “Yeni Harflerimiz” başlıklı başyazıdan anlaşıldığı üzere; her tarafta olduğu gibi Isparta’da da yeni yazı ve alfabeyi öğrenmeye yönelik halkın büyük ilgisi dikkat çekmektedir. Yeni Türk alfabesini kolayca öğrenebilenler, diğerlerini de öğrenmeye teşvik etmekteydiler. Gazetenin tabirine göre; “Feyze ve nura susamış milletimiz arasında bu istek ve gayret, öğrenmeye karşı bir genel aşk halini almıştı”.

Şehrin değişik yerlerinde yedi sekiz resmi ve özel kurs açılmış ve bu kurslarda eğitim ve öğretim düzenli bir şekilde devam etmekte ve bu kurslara halkın rağbeti her geçen gün artmaktaydı. Gazete, kurslara halkın eğilimi ve ilgisini şu cümleleriyle yorumluyordu: “*Halkın gösterdiği hararetili arzı ve kabiliyetten pek çok memnun olmak lazım gelir. Bu alaka ve iştihak yerine gevşeklik görülse idi, o zaman ne kadar mahzun olsak yeri vardı. Fakat kasabamızın seciyesi sağlam ve takdirkâr gençliği ve halkı bir kere her hangi bir şeyin esası doğru olduğuna kanaat etti mi ona yürekte sarılır ve böyle teşebbüsleri daima fiile getirmek hususunda sarsılmaz bir fikir takip ile yürümekten dönmez. Halkımızın şiarı budur ve bunu böyle her vakit isbat etmiştir. Böyle inkılabımızın gösterdiği her açık ve iyi yollarda ve medeniyet aleminin enzâr-ı gıba ve hayreti önünde muvaffakiyetle yürümeyi bilen milletimiz elbette takdir eder ki feyizli bir inkılab-ı içtimai, fikir ve ilim sabaasında da süratle hedefine varmağı isteyecek ve bunu temin edecek esbabı istikmale hasr-ı nazâr eyleyecektir.*

Başka sabalarda millî terakkiyatımız metin veçhelerle inkışaf edip durmakta iken irfan yolunda çakılı dikenler ve engelleri olduğu gibi halinde bırakmak ihtimali olur mu idi? Türk insanının az zamanda tenevür ve tealisi ve medeniyet kafilesinin seviyesine yetişmesi şüphesiz hükümet ve millet için her şeye mütekaddim bir gayedir.”⁵

Yine gazetenin yorumuna göre, harflerimizin değiştirilmesiyle Türk kültürünün geleceği de kurtulmuş olacaktı. Isparta ahalisinin de yeni harflere yoğun ilgi göstermek suretiyle milli ve kültürel geleceğinin kurtulması için ne kadar gayret gösterdiği vurgulanıyordu.

Eylül ayının başlarından itibaren gazetede, eski harflere oranla yeni harflerin nasıl kolay öğrenildiği ve faydaları üzerine tanıtıcı yayımlar yapılmıştı. Bu tanıtıcı yazıların arasında, gösterilecek gayretlerle harf inkılabını en kısa zamanda ve başarıyla uygulamak için azami gayretin sarf edilmesi tavsiyesi de vardı. Çünkü halkın en kısa zamanda yeni harfleri öğrenmesi ve bir an önce yeni inkılaplara vakit ve enerji sarf etmek gerektiği üzerinde duruluyordu.

Isparta gazetesi 12 Eylül tarihli bu başyazıda; harf inkılabının gerçekleşmesi için bir intikal devresinde bulunduğu, dolayısıyla bütün aydınlara, gençlere düşen büyük ve tarihi görevler olduğu ve bu görevlerin önemli olduğu vurgulanıyordu. Yeni harflerin bir an önce halka öğretilmesi için çok çalışmak, çok çalıştırmak, bilenler bilmeyenlere öğretmek, öğrenmekten üşenen bedbahtları uyarmak ve gayrete

⁵ *Isparta*, 12 Eylül 1928, No. 280.

getirmenin bu kutsal görevin ve yükümlülüğün önemli bir parçası olduğu vurgulanıyordu.

Mümkün olursa ve eğer yapılabilirse yeni harflerin öğretilmesi için açılan kursların köylere kadar götürülerek yaygınlaştırılmasının faydalı olacağı, böylece milletin bir genel bir faaliyet silsilesiyle ahenkli bir şekilde ilim ve irfana kavuşabileceği, sosyal hayatın ancak böyle gelişeceğine dikkat çekiliyordu.

Isparta'da yeni harflerin yaygınlaştırılması için, halka yönelik kursların yanında, resmi kurumlar da bünyesinde bulunan memurlara yeni harfleri öğretebilmek amacıyla kendi kurumlarında kurslar açmaya başlamışlardı. Örneğin; belediye memurları için belediye binasında, adliye memurlarının yeni harfleri öğrenebilmesi için de adliye binasında sınıf açtığı görülüyordu. Bu durumu memurlarına ve halka duyurmak için de gazeteye ilanlar verildiği tespit edilmektedir⁶.

Harf inkılabının yayılıp yerleşmesi ve en kısa zamanda sonuç alınabilmesi için Türkiye Büyük Millet Meclisi de sorumluluk üstlenmişti. Ayrıca Cumhuriyet Halk Fırkası Genel Başkanlığı da harekete geçerek milletvekillerinin kendi seçim bölgelerine giderek yeni alfabenin tanıtımı için çalışmalarında bulunmalarını istedi⁷.

Bunun üzerine Isparta milletvekilleri, Hakim Rıza (Mehmet Rıza Dinçer), Mükerrerem (Karaağaç), İbrahim (Hafız İbrahim Demiralay) Beyler ve yıllık izni biterek Isparta'ya görevi başına dönen vali Ekrem Bey, 11 Eylül 1928 Salı günü ekspres trenle Kuleönü istasyonuna gelmişler ve kendilerine büyük bir karşılama töreni yapılmıştır⁸.

Isparta milletvekilleri, yeni harflerin tanıtımı ve halkın ilgisini çekmek için derhal faaliyetlere girişmiş, harf inkılabının yerleşmesi ve yeni harflerin bir an evvel öğretilmesi için merkez ve kazalarda gerekli tedbirleri almışlar ve kursların açılmasını sağlamışlardır. 13 Eylül 1928 Perşembe günü de söz konusu milletvekilleri hep beraber Atabey Nahiyesine gitmişler ve orada da gerekli tedbirleri alarak, kursları tanzim ederek akşamüzeri Isparta'ya dönmüşlerdir.

Aynı günün akşamı Türk Ocağı Isparta şubesinde şereflerine verilen yemeğe katılmışlar ve burada da yaptıkları konuşmalarda, yeni harflerin Türk milletini daha iyi yerlere götüreceği yönünde orada bulunan muallimleri ve gençleri teşvik edici konuşmalar yapmışlardır.

14 Eylül 1928, Cuma günü de yine Atabey'e ve oradan Keçiözü'ne geçmişler, burada da halkın yeni harfleri öğrenebilmesi için gerekli tedbirler alınarak kursların açılmasına yardımcı olmuş ve halkı teşvik eden konuşmalar yapmışlardır. Aynı günün akşamı tekrar şehir merkezine dönerek halkı aydınlatan toplantılara katılmışlardır.

Isparta milletvekilleri, 17 Eylül Pazartesi akşamı Isparta Muallimler Birliğinin yatılı okulda şereflerine verdikleri çay ziyafetine katılmışlar ve burada bulunan bütün muallimler ve şehrin aydınlarıyla harf inkılabı ve yapılması gerekenler hakkında ilmi yönden doyurucu bir gece geçirmişlerdir.

Milletvekilleri, 18 Eylül 1928 günü öğleden sonra Eğirdir kazasına geçmişler ve burada da yeni harflerin halka süratle öğretilmesi ve açılacak kurslara rağbetlerini sağlamak için bilgilendirme faaliyetlerinde bulunmuşlardır⁹.

⁶ *Isparta*, 12 Eylül 1928, No. 280, s. 2.

⁷ *Isparta*, 12 Eylül 1928, No. 280.

⁸ *Isparta*, 12 Eylül 1928, No. 280, s. 1.

⁹ *Isparta*, 19 Eylül 1928, No. 281, s. 1.

Isparta milletvekilleri ve vali Ekrem Bey, Eğirdir, Afşar, Karaağaç, Yalvaç, Senirkent, Uluborlu'da yaptıkları teftiş ve bilgilendirme faaliyetlerini tamamlayarak Vali Ekrem Bey Isparta'ya dönmüş, Hafız İbrahim Bey Afşar'a geçmiş, Hakim Rıza Bey'de Uluborlu'da kalmışlardır.

Isparta ve kazalarında yapılan yeni harflerin öğretilmesi ve halkın bu harfleri öğrenmeye teşvik edilmesine yönelik bu teftiş ve bilgilendirme gezilerinin sonucunda; halkın yeni harfleri öğrenmedeki gayretleri bakımından sıralandığında; en çok gelişme Uluborlu'da ikinci sırada Yalvaç, üçüncü Karaağaç, dördüncü sırada da Eğirdir'in geldiği tespit edilmişti¹⁰.

Milletvekilleri, bu gezileri esnasında Karaağaç ve Uluborlu kazalarının merkezinde ve Senirkent nahiyesinde kargir olarak inşa edilmekte olan büyük ilk mekteplerin inşaatlarının bir an evvel bitirilmesi için gerekli tedbirler alınmış ve yapılması gerekenler hızlandırılmaya çalışılmıştır. Ayrıca bu ilçeler arasındaki yolların da inşa işlerinin tamamlanması için girişimlerde bulunmuşlardır.

1928 yılı Ekim ayına gelindiğinde Isparta'da artık yeni yazının her tarafta büyük bir şevk ve gayretle öğrenilmeye devam ettiği görülüyordu. Zaten kısa süre sonra bütün resmi yayınların, yazışmaların, belgelerin kitapların ve gazetelerin artık yeni harflerle basılacağı duyulması da halkı ve memurları yeni harfleri öğrenmeye daha da teşvik ediyordu.

Çalışmamıza en önemli kaynağı teşkil eden *Isparta* gazetesi gibi yerel gazetelerle ülke genelinde yayın yapan diğer gazeteler artık nüshalarında yeni harflerin imla kuralları konusunda bilgilendirici yazılar yazmaya başlamışlardı. *Isparta* gazetesinin 3 Ekim 1928 tarihli nüshasında, yeni harflerin öğrenilmesi yönündeki genel gayretle halkın yeni harfleri öğrendikten sonra artık halkın okur yazar olacağı üzerinde durularak, "Bir millet ki ekseriyetle okuma yazma bilmedikçe ilim ve irfan sahibi olabilmesine imkan yoktur" şeklindeki ifade ile milletin harf inkılabıyla ulaşacağı nokta vurgulanıyordu¹¹.

Isparta gazetesinin 3 Ekim 1928 tarihli nüshasında şu ilginç duyuru dikkat çekici idi.

"Tebliğ ve İhtar"

Yeni Türk harflerini maballe ve köy muhtar ve ihtiyar meclisi acele öğrenmeye mecburdurlar. Bilmeyenler aza ve muhtar olamayacaklardır. Buna göre gayretin artırılması ve geceleri beyhude yere şurada burada laklakalarla vakit zayi edilmeyerek bilenlerden bilmeyenler öğrenmeye devam ile elalem arasında hayat-ı içtimaiyeden intihar etmiş gibi cabil kalmak mevkiünden herkes kendini kurtarmaları umuma ilan olunur."¹²

İlana dikkat edilirse, artık yeni harflerle okuma yazma bilmeyenlerin muhtar olamayacağı ve ihtiyar heyetine giremeyeceği belirtilerek köylerde bile halkın harf inkılabını önemsemesi ve okuma yazmayı bir an önce öğrenmelerini mecbur ediyordu. Bu mecburiyeti vurgularken de vakit azlığı gibi bahanelerin yersizliği gündüz köy halkının işi olabileceği ancak akşamları sağda solda gereksiz işle meşgul olmak yerine kursa gidebilecekleri vurgulanıyordu. Bu ilanın en dikkat çekici mesajı ise cahil

¹⁰ *Isparta*, 19 Eylül 1928, No. 281.

¹¹ *Isparta*, 3 Teşrinievvel 1928, No. 280.

¹² *Isparta*, 3 Teşrinievvel 1928, No. 280, s. 4.

kalanların sosyal hayat içerisinde intihar etmiş gibi olacakları, dolayısıyla okuma yazma öğrenerek bir an evvel kendilerini kurtarmaları tavsiye ediliyordu.

Yukarıda değindiğimiz üzere, Yeni Türk Harflerine dair yasanın TBMM’de kabul edilip yasallaşması üzerine bu durum taşrada sevinçle karşılanmış ve bütün kamu kurum ve kuruluşları bu yönde tedbirler almaya başlamıştı. Ancak bu bir geçiş sürecini de beraberinde getiriyordu. Mustafa Kemal Paşa, 1 Kasım 1928’de TBMM’nin üçüncü dönem ikinci toplanma yılını açış konuşmasında Harf İnkılabında gelinen noktaya da değinmişti. 7 Kasım 1928 tarihli *Isparta* gazetesinde Mustafa Kemal’in konuşmasının tam metnine yer verilmiş, konuşmanın yeni harflerin kabul ve uygulanmasına yönelik kısmına ayrı bir önem atfedilmiştir. Mustafa Kemal Paşa konuşmasının bu kısmında şöyle diyordu:

“Aziz arkadaşlarım, her şeyden evvel ve her inkişafın ilke yapı taşı olan meseleye temas etmek isterim. Her vasıttan evvel büyük Türk milletine onun bütün emeklerini kısır yapan kurak yol harcında kolay bir okuma, yazma anahtarı vermek lazımdır. Büyük Türk milleti cebaletinden az emekle kısa yoldan ancak kendi güzel ve asıl diline kolay uyan böyle bir vasıta ile sıyrılabilir. Bu okuma, yazma anahtarı ancak Latin esasından alınan Türk alfabesidir. Basit bir tecrübe Latin esasından Türk harflerinin Türk diline ne kadar uygun olduğu şehirde ve köyde yaşa ilerlemiş Türk evlatlarının ne kadar kolay okuyup yazdıklarını güneş gibi meydana çıkarmıştır. Büyük Millet Meclisi’nin kararıyla Türk harflerinin katıyet ve kanuniyet kazanması bu memleketin yükselme mücadelesinde başlı başına bir geçit olacaktır. Milletler ailesine müniver yetiştirmiş büyük bir milletin dili olarak elbette girecek olan Türkçe’ye büyük canlılığı kazandıracak olan üçüncü büyük millet meclisi yalnız Türk tarihinde değil bütün insanlık tarihinde de mümtaz bir sima kalacaktır.

Efendiler, Türk harflerinin kabulüyle hepimize bu memleket bütün vatanını seven yetişkin evlatlarına mühim bir vazife tevcih ediyor. Bu vazife milletimizin kamilen okuyup yazmak için gösterdiği şevk ve aşka bilfiil hizmet ve yardım etmektir. Hepimiz bususi ve umumi hayatımızda rast geldiğimiz okuyup yazma bilmeyen erkek kadın her vatandaşımıza öğretmek için gayret göstermeliyiz. Bu milletin asırlardan beri en ulvi nümeyan bir ihtiyacı birkaç sene içinde tamamen temin edilmek yakın ufukta gözlerimizi kamaştırın bir muvaffakiyet güneşidir. Hiçbir muvaffakiyetin hazırlarıyla kıyas kabul etmeyen bu muvaffakiyetin heyecanı içindeyiz. Vatandaşlarımızı cebaletten kurtaracak bir sade muallimliğün vicdanî hazrı mevcudiyetimizi işba’ etmiştir.

*Aziz arkadaşlar, yüksek ve ebedi yadigarımızla Büyük Türk milleti yeni bir nur-ı ilme girecektir.”*¹³

Ayrıca *Isparta* gazetesinin bu nüshasında Yeni Türk Harfleri kanununun tam metnine de yer verilmişti¹⁴.

Yeni Türk Harfleri’nin kanunlaşmasından sonra, ülke genelinde olduğu gibi Isparta’da da bütün devlet memurları zorunlu olarak yeni harfleri öğrenmiş ve resmi yazışmalarda ilk önce, kullanmaya mecbur olduklarından onlar öğrenmeleri gerekiyordu.

Isparta gazetesinin 7 Kasım 1928 tarihli nüshasında Isparta valiliğinin verdiği bir ilana göre; ordu mensupları ve öğretmenler dışında bütün memurların, 8 Kasım 1928 yılında yapılacak yazılı bir imtihanla yeni alfabeyi iyi kullandıklarını ispatlamaları

¹³ *Isparta*, 7 Teşrinisani 1928, No. 285, s. 2; Mustafa Kemal Paşa’nın konuşmasının tam metni için ayrıca bkz. *Atatürk’ün Söylev ve Demecleri I-III*, Ankara, 2006, s. 373-378.

¹⁴ *Isparta*, 7 Teşrinisani 1928, No. 285, s. 4.

isteniyor, başarısız olacaklara yönelik kursların da 28 Kasım'a kadar devam edeceği bildiriliyordu. Bu ilanın metni şu şekilde idi:

“ Makâm-ı Vilayetten

1- Ordu mensubinden ve muallimlerden maada umum memurinden kursa devam etsin etmesin imtihan vererek isbat-ı ehliyet etmiş veya edememiş olanların 8 Teşrinisani 1928 tarihinde orta mektepte saat 14'te müteşekkil imtihan komisyonu tarafından imtihanları icra edilecektir. İmtihanda müşterek bir imla yazdırılacaktır. Münferit imtihan yoktur.

2- Bu imtihanda muvaffak olamayan memurları yetiştirmek üzere açılacak nihai kurs 25 Teşrinisani 1928 tarihine kadar devam edecektir.

3- 25 Teşrinisani 1928 tarihinde de muvaffakiyetleri tescil edilememiş olan bilumum memurların nihai imtihanlarının icrasına başlanacağı alakadarınca malum olmak üzere ilan olunur.”¹⁵

Yine, Isparta gazetesinin 7 Kasım 1928 günkü sayısında Isparta milletvekili Kemal Turan'ın, okulların açılışı münasebetiyle yazdığı makalesine yer verilmişti. Kemal Turan bu yazısında yeni harflerin öğrenilmesinin gereği ve muhtemel sonuçları hakkında şunları ifade ediyordu:

“ Bütün kudret ve cehdlerini muallimlerimiz; her kelimenin birkaç çeşit okunmasını talime sarf ederken, bunlar da mantiki bir ins-i cam bulamayan mini mini zihinlerimizde, derin bir kabus içinde bunalıp kalıyordu.

Muallimlerimiz, bizim henüz taze ruhumuza şekil verecek, seciye ve zekamızı takviye edecek, bizde yeni yeni kabiliyetler ve mezhiyetler yaşatacak en kıymetli zamanlarını, harf labirentleri içerisinde çürütüyorlardı.

Filhakika bu müşkülata rağmen cabil kalmadık. Fakat senelerce bir çok kabiliyetlerimizi feda etmek, körletmek suretiyle ancak okuyup yazmayı öğrendik. Halbuki hayat için bu hiç kafi değildi.

Tabsilin gayesi; zeka ve seciyeyi ihmal ederek yalnız dimağımızı bir kelime mahzeni haline koymaktan çok uzaktır. Bir çok cepheleri bulunan hayatta bizim yegane kuvvetimiz ise, na-mahdut kelimelere nükufumuzdan başka bir şey değildi.

Çünkü bütün senelerimizi buna hasretmiştik. İlham sahibi bir sanatkar, ihtira'lar yapan bir mühendis, hayata ve muhayyize bir çok yeni şekilleri veren bir iş adamı olmak kabiliyetleri bizde henüz işlenmemişti.

İşte bu mabrumiyetten mütevellit umumi bir zaaf ile sizî her medeni milletin yavruları gibi daha mamur ve müferrih dersanelerde, daha iyi giyinmiş olarak daha gülbüz bir çebre ile mekteplere başlatamıyoruz. Bundan çok müteessiriz... Fakat bunları evlatlarımıza yapmak kudretini veren sibirli anabtarı mini mini ellerinize tevdi' etmiş bulunuyoruz ve ancak bununla müteselliyiz.

Yüz binlerce insanın Sakarya kıyılarında Dumlupınar tepelerinde Türk'ün hayatını kurtarmak için yaptığı mucizeler gibi, bu gün memlekette milyonları aşan kimse, sizin istikbalinizi yaşatmak için tarihin kaydetmediği en ağır bir mücadeleyi kemal-i cesaretle kabul etmiş bulunuyor.

Yeniye öğrenmek ve eskiyi unutmak gibi muzaiif ve sürekli bir cehd isteyen bu cidali; sizin bu günkü şen ve mesut çalışmanızı gördükçe daha süratle başaracağız.

Siz de bütün medeni alemin faikiyetini temin eden kudret ve melekelerin tekevvün ettiğini ve muallimlerinizin artık buna imkan ve zaman bulduğunu anladıkça gayretimiz daha çok artacaktır.

¹⁵ Isparta, 7 Teşrinisani 1928, No. 285, s. 4.

Filbakika vatanın, içinde sizin de bulunacağımız yüzde doksan bilgili ve kudretli yirmi milyon Türk elindeki mamur ve mesud istikbalini tabayyül ettikçe bu inkılapdaki necip beyecanımız iyice ateşlenmektedir.

Fakat asırların talihli Türk yavruları! Sizden ve muallimlerinizden yeni Türk harflerinden sonra beklediğimiz daha geniş çebren ve bunun vereceği yep yeni kudret ve kabiliyetlerin bir zerrresinden fedakarlık yapamayacağız. Çünkü tabayyül ettiğimiz mesut ve mamur Türk vatanının tabakkuku ancak buna bağlıdır.”¹⁶

Devlet dairelerinin yeni harfler üzerine faaliyette bulunmaları zorunlu olduğu için artık bütün ağırlık bunlar üzerine verilmişti. Isparta gazetesinin 14 Kasım 1928 tarihli sayısında; yeni Türk harflerini bildiklerini ispat etmemiş veya edememiş memurlar için 23 Kasım 1928 tarihine kadar devam edecek olan orta mektepte son bir gece kursu açıldığı duyuruluyordu. Bu kursun sonunda yine bir imtihan yapılacak, daha önceki kurslarda başarılı olamamış memurların bu kursa devam etmelerinin mecburi olduğu vurgulanıyordu¹⁷.

B-Isparta’da Millet Mektepleri’nin Açılması ve Faaliyetleri

Bilindiği üzere, Milli Eğitim Bakanlığı memleket genelinde topyekün cehaletin önüne geçilmesi ve okuma yazma oranının artırılması için bakanlık bünyesinde “Halk Eğitimi” birimi kurmuş ve ilk defa 1927’de “Halk Dershaneleri”ni faaliyete geçirmişti. Bu dershaneler 1 Kasım 1928’de harf inkılabının yasalaşmasından sonra yeniden düzenlenerek Millet Mektepleri adı altında teşkilatlanmıştı¹⁸.

Isparta merkez ve ilçelerinde Cumhuriyet öncesi ve sonrası okulların genel durumu ele alındığında; Meşrutiyet’ten önceki tarihlerde Isparta’nın 17’si ilk, dördü rüşti biri idadi olmak üzere 22 okulu vardı. Cumhuriyetin kuruluş tarihlerinde de 72’si ilk, altısı numûne, biri idadi olmak üzere 79 okul vardı. Ancak bu okullardan 56 tanesi açık diğerleri öğretilmensizlikten kapalı idi. aynı okulların kadrolarında 122’si erkek, 27’si kadın olmak üzere 149 öğretmen bulunmakta idi.

Harf inkılabının gerçekleştiği 1928-1929 öğretim yılında Isparta’da açık ilk okul sayısı 89, öğretmen sayısı 160, 4800’ü erkek, 2019’u da kız olmak üzere talebesi vardı. Orta okullara bakıldığında ise; Cumhuriyetin ilk yıllarında biri merkezde diğeri Yalvaç’ta olmak üzere iki ortaokul vardı. Harf inkılabının gerçekleştiği 1928-29 eğitim yılında Isparta ortaokulunda 16 öğretmen, 305 öğrenci kayıtlı idi ve bunların 44’ü mezun olmuştu. Yalvaç ortaokulunda ise aynı yıl, 8 öğretmen, 177 kayıtlı öğrenci vardı ve bunların ancak 25’i mezun olmuştu.

Isparta’da 1928-29 öğretim yılında faaliyete geçen Millet Mekteplerinde, ahali okuma ve öğrenmenin önemini iyi kavramış ve çok yoğun ilgi göstermişti. Bu mekteplere iki tür öğrenci alınmıştı. Birinci gurubu yani A gurubunu teşkil edenler, öğretim çağını geçirmiş olduğu halde ne Arap alfabesiyle ne de yeni Türk alfabesiyle okuyup yazma bilmeyenler oluşturuyordu. Bunlar dört aylık bir kursa tabi tutuluyorlardı. B gurubu olarak adlandırılan ikinci gurupta ise, Arap harfleriyle okuyup

¹⁶ Isparta, 7 Teşrinisani 1928, No. 285, s. 3.

¹⁷ Isparta, 14 Teşrinisani 1928, No. 286, s. 2.

¹⁸ Mustafa Ergün, *Atatürk Devri Türk Eğitimi*, Ankara 1997, s. 126; bu mekteplerin bazı faaliyetleri ve programları için bkz. S. Sarısan, Aynı makale, s. 118-124.

yazan ancak, yeni harfleri bilmeyenler yer alıyordu. Bu guruptaki öğrenciler iki aylık bir eğitime tabi tutulacaklardı.

İnkılabın gerçekleştiği ve bu mekteplerin açıldığı 1928-29 öğretim yılında, Isparta'da A gurubu dershanelere halk tarafından çok büyük ilgi gösterilmiş, 3356 kadın, 6474 erkek olmak üzere toplam 9830 kişi bu mekteplere devam etmiştir. Ancak aynı yıl B gurubu mekteplere hiçbir öğrenci devam etmemiştir. Ertesi yıl yani 1929-30 öğretim yılında A gurubu dershanelerin öğrencilerinde üçte bir oranında azalma olurken, B gurubu dershanelere, 60'ı kadın, 135'i erkek olmak üzere toplam 195 öğrencinin devam ettiğini tespit ediyoruz. Faaliyetlerini uzun süre devam ettiren Millet Mekteplerinde Isparta'da Cumhuriyet'in ilk on yılında 7158 kadın, 14650 erkek olmak üzere; A gurubu dershanelerden 21817 vatandaş mezun olmuştu. B gurubu dershanelerden ise, 378 kadın, 1297 erkek olmak üzere 1675 kişi mezun olmuştur¹⁹.

İçişleri bakanlığının hazırlayıp Başbakanlığa gönderdiği, 29 Aralık 1928 tarihli bir rapora göre; Isparta'da halk Harf İnkılabına ve Millet Mekteplerine karşı o kadar istek ve arzulu idi ki, mekteplere devamı bir şenlik havasına döndürmüşlerdi. Isparta'da bir mahalle halk dershanesinden belge alanlara o mahalle halkının büyük bir ziyafet verdiği tespit edilmekteydi. Ayrıca Karaağaç ilçesinin köylerinden birinde, önceden hiç okuyup yazması olmayan bir çobanın yeni Türk harflerini iyi okuyup yazmayı öğrenmesi ve bu konuda diplomasını alması üzerine, kendi köyündeki dershaneye muallim tayin edilmesi dikkat çekici hususlardandı²⁰.

Sonuç

Cumhuriyetimizin kurucusu Mustafa Kemal, Harf İnkılabını veya bir diğer deyişle alfabe değişikliğini çok önceden kafasına koymuştu. Mahzar Müfit Kansu'ya göre Mustafa Kemal, daha Erzurum Kongresinde alfabeyi değiştirmek istediğini söylemişti. Şartlar oluşup imkanlara da sahip olunca 1928 yılında harf inkılabı gerçekleştirilmiş oldu.

Yıllardır, Osmanlı Devleti döneminde bile eğitim ve öğretime önem veren Isparta ahali, yeni harflerin kabulü üzerine büyük bir şevk ve istekle bu harfleri öğrenmeye gayret göstermişti. Açılan Millet Mekteplerine büyük ilgi göstererek devam etmişti. Hatta açılan kurs ve okulları bitirenlerin şerefine kutlamalar bile düzenlemeyi de ihmal etmiyorlardı.

Kısacası bilgiye ve öğrenmeye aç Isparta halkı Harf İnkılabının her aşamasında şevk ve heyecanla inkılabın gerçekleşmesi ve yerleşmesine destek olmuş, üzerine düşen her türlü görevi gönülden yerine getirmişti.

¹⁹ 1923-1938 Isparta, Heyet, Isparta Halkevi, Ankara Basım ve Ciltevi, Ankara, 1939, s. 50-53.

²⁰ Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 030.10.64.431.43.

Kaynakça

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 030.10.64.431.43.

Düstur X (Üçüncü Tertip).

Isparta, 12 Eylül 1928, No. 280.

Isparta, 19 Eylül 1928, No. 281.

Isparta, 3 Teşrinievvel 1928, No. 280.

Isparta, 7 Teşrinisani 1928, No. 285.

1923-1938 Isparta, Heyet, Isparta Halkevi, Ankara Basım ve Ciltevi, Ankara, 1939.

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I-III, Ankara, 2006.

Ergün, Mustafa, *Atatürk Devri Türk Eğitimi*, Ankara 1997,

Sarısaman, Sadık, “Taşrada Harf İnkılabının Uygulanışı (Afyonkarahisar Örneği)”,

Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: VIII, Sayı: 3, Aralık 2006, s. 95-96.

Şimşir, Bilal N., *Türk Yazı Devrimi*, TTK. Yay., Ankara, 1992,

Tekeli, İlhan, “Osmanlı İmparatorluğu’ndan Günümüze Eğitim Kurumlarının Gelişimi”, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye An*

